

Sanja Vulić

Štokavski govori Hrvata u mađarskom dijelu Podravine

Govori slavonskoga dijalekta na teritoriju Mađarske po jednoj se svojoj nejezičnoj značajki bitno razlikuju od svih ostalih hrvatskih dijalekata na tom prostoru, a ta značajka jest velika teritorijalna raspršenost. Naime, oba čakavska dijalekta, kao i sva tri kajkavska dijalekta na teritoriju Mađarske mogu se smatrati srazmjerno teritorijalno homogenima. Isto vrijedi i za štokavski istočnobosanski dijalekt, a u većoj mjeri i za novoštokavski ikavski dijalekt, premda taj posljednji ima dvije oaze u Mađarskoj.

Protivno svemu navedenom, govori slavonskoga dijalekta raštrkani su na znatno širem teritoriju. Dvije su manje oaze u Bačkoj, jedna južno od Kalače, a druga južno od Baje u blizini granice sa Srbijom. Južno od Kalače su dva velika sela Baćin i Dušnok u kojima žive Hrvati sa subetničkim imenom Raci. Južno od Baje, u mjestu Santovu, žive Hrvati Šokci. U mađarskom dijelu Baranje nekoliko je oaza slavonskoga dijalekta. Još je donedavno postojala i oaza slavonskoga dijalekta južno od Balatona, npr. u mjestu Sentalu. Ta je hrvatska skupina danas pomađarena, a nazivala se subetničkim imenom Toti. Naime, toski Hrvati su potjecali s područja međuriječja Save i Drave. To su područje Mađari nazivali Totország, a doseljenike iz toga kraja Totima. Doseljeni su Hrvati postupno i sami prihvatili to subetničko ime.

U mađarskom dijelu Podravine govori četiriju sela pripadaju skupini govora slavonskoga dijalekta s ekavskim refleksom jata. To su sela Martinci, Potonja, Starin i Dravljanici. Stjepan Pavičić smatra da su predci dijela tih stanovnika “na to zemljište prodrli po cestama, koje su vodile od sjeverozapada, ponajviše dobrim polazima preko Dombovara i Pečuha” (str. 127.), dok za stanovnike Starina pretpostavlja da potječu “od Šikloša” (str. 118.). Njihovu nacionalnom očuvanju u znatnoj je mjeri pomoglo što Mađari u njihovu susjedstvu nisu bili katolici nego protestanti, a naravno i činjenica što sami nisu promijenili vjeru. O vjerskim prilikama Pavičić piše: “Okolo 1550. Mađžari su na tom zemljištu gotovo svi prešli na kalvinstvo, koje se tu i započelo, a hrvatski su starosjedioci ostali u većini katolici...Pod zagrebačkom biskupijom stajale su za toga vremena dvije hrvatske katoličke župe, jedna u Martincima....druga u Brlobašu” (str. 128.).

Specifičnost tih govora slavonskoga dijalekta u mađarskom dijelu Podravine ogleda se u jačem ili slabijem utjecaju obližnjih kajkavskih podravnih govora, i to na svim jezičnim razinama. Naime, osim tih četiriju štokavskih sela, u mađarskom dijelu Podravine nalazi se još trinaest podravnih kajkavskih sela i jedno selo s mješovitim kajkavsko-štokavskim govorom. Svi mjesni govori kajkavske podskupine pripadaju grupi podravnih govora križevačko-podravnoga dijalekta kajkavskoga narječja, prema klasifikaciji Stjepana Ivšića. Premda su kajkavski govori brojniji, među njima također ima mjesnih govora koji nisu imuni na utjecaje obližnjih govora slavonskoga dijalekta. Tako je npr. govor Lukovišća u stanovitoj mjeri pod utjecajem susjednih štokavaca. Posebno pak valja istaći govor sela Brlobaša koji karakterizira tako snažno kajkavsko-štokavsko prožimanje da se može smatrati dvonarječnim govorom, ali s kajkavskom osnovicom.

Značajke slavonskoga dijalekta prepoznatljive su u govorima Martinaca, Potonje, Starina i Dravljanaca na svim jezičnim razinama. Na fonološkoj su razini te značajke vidljive kako u akcentuaciji tako i u vokalizmu i konsonantizmu.

Važna značajka naglasnoga sustava ogleda se u čuvanju troakcenatskoga inventara. Nenaglašene su dužine moguće ispred i iza akcenta. Samoglasnički je sustav prepoznatljiv po dva vokala *e* jer se pod akcentom ostvaruje izrazito otvoreno *e*, npr. u riječima *crep*, *grej* (grijež), *međa*, *mesec*, *nebo*, *sneg*, *lep*, *sveti*, *nešto*, *netko*, *šest* itd.

Također se susreću dva samoglasnika *o* jer se u govorima Martinaca i Starina u obliku za 3. osobu množine ostvaruje zatvoreno *o*, npr. *kopajo, orjo, pevajo*, a također i u imenici *sobota*.

Ekavski se refleksi jata ostvaruje i u infinitivnim nastavcima glagola tipa *ostaret, zvonet*. Pod akcentom se ostvaruje otvoreno *e* u komparativnim nastavcima pridjeva, npr. u Martincima *drugačeje, beleji, noveji pospaneji, stareji, tužneji*. Iznimka je govor Potonje s oblicima kao npr. *pametniji, drugačiji*. U razmatranim se govorima pojavljuje i nekoliko ustaljenih ikavizama, npr. *divojka, grijota, dikoji* (gdjekoji), *grijat se, smijat se, dvi, dvisto, di* (gdje), *digod, drugdi, negdi, nigdi, potli* (poslije), *svagdi*.

Pod utjecajem kajkavskoga narječja, u Starinu i Martincima u prezentskim oblicima pomoćnoga glagola *biti* ostvaruje se glas *e*, npr. *jesem, sem, nisem*, a također i u još nekim primjerima, npr. u Martincima u zamjenici *menom*, u imenici *melin* ili u prefiksu glagola *zeznat* (od *seznat*), u kojem se ostvaruje i jednačenje na udaljenost $s - z : z - z$. Usto, pod utjecajem podravske kajkavštine, u pojedinim se riječima u tim govorima ostvaruje samoglasnik *u*, npr. u Martincima *vun* (van). Protivno tomu, u kajkavskom Lukovišću, pod utjecajem razmatranih štokavskih govora, ponekad je refleksi poluglasa *a*. Zanimljiv je u tom smislu primjer *pesoglavac* s dvojakim refleksom poluglasa unutar jedne riječi: prvim *e* i drugim refleksom *a*. U štokavskim pak govorima susrećemo samoglasnik *o* u riječima tipa *cucok* i *dečok*, što je opet kajkavska značajka, npr. u Martincima. U istom se govoru rabi i inačica *cucak* koja je također karakteristična za kajkavske govore. Isto tako, pod kajkavskim se utjecajem ponekad u štokavskim govorima reducira početno *v*, npr. u Martincima *se* (od *vse*), u značenju *sve*. Opet protivno tomu, pod štokavskim se utjecajem u govoru Lukovišća ponekad realizira samoglasnik *u*, npr. *u peć, u postelj, uvek*.

Glagol *umrt* u govoru Martinaca, s ispuštanjem samoglasnika *i* iza glasa *r*, tipična je značajka slavonskoga dijalekta. Inače, u tim se štokavskim govorima dobro čuva samoglasničko *r*. Iznimka je ime naroda *Orvat* (s izvedenicama tipa *Orvatica, orvacki*), u kojem je realizacija sa slijedom *or* preuzeta iz mađarskoga jezika.

U svim se štokavskim podravske govore ostvaruje slijed *-ni-* u glagolima tipa *cuknit, frkmit, krenit, ogrnit, okrenit, otkinit se, premenit, stisnit, utrnit*, pa tu izostaje utjecaj susjeda kajkavaca koji imaju slijed *-no-*, npr. *otkinot* i sl. U nekim drugim slučajevima u štokavskim se govorima ipak susreće nastavak *-o* za treću osobu množine prezenta, naravno opet pod kajkavskim utjecajem, i to u svim podravske govore (osim u govoru Potonje), npr. *dado, doneso, ido, igrajo, imali so, izabero, jedo, kopajo, niso, orjo, pečo* (peku), *pevajo, pijo, pogledajo, poznajo, so se najeli, dvi se sretno* itd., te u imenici *sobota*. U Starinu se, pod utjecajem kajkavskih govora, prezentski nastavak *-ijo* rabi i u glagolima tipa *nek mi platijo*. Usto, u svim se štokavskim govorima rabe količinski prilozima s prvim samoglasnikom *u*, npr. *kuliko, tuliko, nekuliko*. Tu pojavu u razmatranim govorima valja smatrati kajkavizmom. Valja još istaći da se uz oblik za 3. osobu množine *ido* počinje postupno rabiti i oblik *idu*.

U podravske govore dočeto *-l* u glagolskom pridjevu radnom često prelazi u *-o*, npr. *izdivanio, izgubio*. Završni se samoglasnički skup *ao* sažima u dugo *o*, npr. *došo, imo, isripovedo, išo, kazo, kupovo, mogo, moro, oro, osto, paso, piso, potuho, ukro, zišo*. Budući da se ekavski refleksi jata ostvaruje i u završetku *eo* glagolskoga pridjeva radnoga, taj se završetak također obično sažimlje, npr. *uzo, Bog vido, buš vido, sem vido*. Dvosložni se oblici ne sažimlju nego se obično među dva završna samoglasnika umeće glas *v*, npr. *davo* (dao), *stavo* (stao), *znavo* (znavo), *jevo* (jeo), *smevo* (smio), *števo* (htio). Isti je postupak i kod završetka *-uo*, npr. *čuvo* (čuo). Iznimka je govor Starina s realizacijama *dao, znavo, števno* i sl. Ponekad se sažima i završni skup *-eo*, npr. u Starinu. Pod utjecajem kajkavskih govora, u pojedinim se primjerima dočeto *-l* čuva u glagolskom pridjevu radnom i u štokavskim govorima, npr. u Starinu *šutel* (šutio), u Martincima *klel* (kleo), *kopal* (usporedno s *kopo*), *čudil se* (usporedno s *čudio se*), *nosil* (usporedno s *nosio*), *ostavil* (usporedno s *ostavio*), *radil* (usporedno s *radio*), *rānil* (hranio), *obesil, ostarel, prosil*. Kad je pak riječ o imenicama i pridjevima, ni u jednom od govora ne dolazi do promjene $l > o$, npr.

uvijek je *anđel, kotal, pakal, pepel, posal, sol, stol, vol, zalva* (zaova), *bel, kisel, nagal, topal, trul, vesel, zal, zrel, selski, stelna* itd.

Umjesto riječi *kao*, u tim se govorima čuje *kai*.

Jedna od prepoznatljivih osobina suglasničkoga sustava razmatranih štokavskih govora očituje se u promjeni *l > lj* ispred *i*, npr. *deteljina, faljinga, beljit, deljit, doseljiti se, faljit, moljiti se, ogrljiti, oguljiti, posoljiti, požaljiti, seljiti, šaljiti se, voljiti, zapaljiti*. Moguća je i promjena *n > nj*, npr. *putnjik*. Ponekad se, analogijom prema infinitivu i ostalim prezenentskim oblicima, *lj* čuva i u obliku za 3. osobu množine *molje* (oni mole), tj. ispred *-e*. Usto, usporedno s realizacijom *sol* rabi se i inačica *solj*. Promjena *l > lj* ispred *i* svojstvena je mnogim govorima slavonskoga dijalekta štokavskoga narječja, a pod njihovim se utjecajem u mađarskoj Podravini djelomice ostvaruje i u kajkavskom Lukovišću, osobito u glagolskim oblicima, npr. *podeljiti, podeljili, oguljiti*. Ima doduše i riječi u štokavskim govorima kod kojih se ne ostvaruje promjena *li > lji*. To se prije svega odnosi na kajkavizme *kuliko* i *tuliko*.

Slijed *rj* realizira se ne samo u kajkavskim nego pod njihovim utjecajem i u štokavskim govorima, npr. u glagolu *orje*, i njegovim prefiksanim tvorenica tipa *izorje*, te u imenicama *morje, škarje*.

U štokavskim se podravskim govorima, kao i inače u slavonskom dijalektu, fonem *h* obično ili ispušta ili zamjenjuje nekim drugim fonemom. Zanimljivo je da se pod njihovim utjecajem isto događa i u kajkavskom Lukovišću. Početno se *h* i u štokavskim govorima i u Lukovišću gotovo redovito reducira, npr. u Martincima *rana, orvatski, ranil* (hranio), u Potonji *lače*, u kajkavskom Lukovišću *ladnetina* (hladetina). Isto vrijedi i za dočetno *h*, npr. u Starinu *siroma, gra*, u Lukovišću isto *gra*, u Martincima *stra*. Glas *h* iz početnoga skupa *hr* zamjenjuje se glasom *v*, npr. u Martincima *vrpa*. Početni skup *hv-* zamijenjen je glasom *f*, npr. *fala*, ili glasom *v*, npr. *uvatit, vatat*. Početni se skup *ht-* u kajkavskim, a pod njihovim utjecajem i u podravskim štokavskim govorima zamjenjuje skupom *št-*, npr. *štela, šteli*. S druge strane, kao štokavska značajka, glas *h* se između dva samoglasnika obično zamjenjuje glasom *v*, npr. u štokavskim govorima *buva, duvankesa, muva, ruvo vuvo*, te u genitivnim oblicima *kruva, trbuva*, u instrumentalu *gravom* itd. Rjeđe se zamjenjuje glasom *k*, npr. *siromaka, siromaku*. Promjena *h > v* moguća je i na kraju riječi, npr. u zamjeničkom obliku *njiv* (njih). Glas *h* se ispred *e*, *i* zamjenjuje glasom *j*, npr. *grej* (grieh), *orej* (orah), *grijota* (grjehota). Pod štokavskim utjecajem promjena *h > j* događa se i u kajkavskom govoru Lukovišća, npr. u riječi *juva* (juha). U nekim se posuđenica glas *h* ipak zadržao, npr. u Martincima u turcizmu iranskoga ishodišta *mehana* (u značenju krčma).

U ovim se govorima dobro čuvaju suglasničke skupine *šč* i *žđ*, npr. *gušćar, klešće, kosišće, ognjišće, plandišće, prošćenje, selišće, moždane / možđani*.

Stari skup *čr* u podravskim štokavskim govorima nije sačuvan nego se realizira *cr*, npr. *crep, crevo, crn*.

Podravsko kajkavsko početno *v-* i *j-* ostvaruje se u pojedinim primjerima i u štokavskim govorima, po uobičajenoj raspodjeli, tj. početno se *v-* realizira ispred vokala *u*, npr. u Starinu *vuže*, u Martincima *vuvo, vuzda, vusko, vuzet* i *vunja* (ujna) s premetanjem *jn > nj*. Početno se *j-* ponekad realizira ispred korijenskoga vokala *a* ili ispred *u*, npr. u Martincima u riječima *japa* i *južina* (užina), u Potonji *japa*, u Dravlancima *južina*. Budući da ni u podravskim kajkavskim govorima takva pojava nije dosljedna, pogotovu to nije u štokavskim govorima kod kojih se javlja pod kajkavskim utjecajem.

Ponekad se bezvučni suglasnik na kraju riječi zamjenjuje zvučnim parnjakom, npr. u Martincima u prilogu *oped* (opet).

Promjena *že > re* u prezentskim oblicima glagola *moći* u ovim je govorima redovita, npr. u Martincima *morem, moreš* itd. U zanijezanom obliku samoglasnik *e* iz tih oblika otpada. Ta je pojava česta u kajkavskim govorima pod čijim se utjecajem realizira i u štokavskim govorima u mađarskoj Podravini, npr. *ne mrem*. U podravskih se kajkavaca nenaglašeni dočetni vokal *o*

reducira i u primjerima *tak, kak*. Pod utjecajem kajkavskih govora sukladna se pojava bilježi i u štokavskim Martincima, npr. u prilogu *dost*.

U imenici *četrtak* ispušten je fonem *v*.

U glagolima tuđega podrijetla na *-irati* ostvaruje se promjena *ir > er*, npr. *agiterat, betonerat, eksploderat, kritizerat, politizerat, saluterat, špekulerat, študerat, telefonerat, viziterat*. Tu bismo mogli govoriti o hiperekavizmu. Promjena *ir > er* ostvari se i u imenici tuđega podrijetla *oficer*. S druge strane, u drugoj riječi tuđega podrijetla ostvarila se promjena *er > ar*, tj. *kolera > kolara* s jednačenjem samoglasnika na udaljenost *e – a : a – a*.

Za primjer razjednačivanja susjednih nosnih glasova može poslužiti prilog *mlogo* (< *mnogo*) iz govora Martinaca. Pritom valja istaći da se ta riječ vrlo rijetko rabi jer je u tom značenju prevladala uporaba priloga *puno*, npr. *puno novac*.

Infinitivni oblik glagola *ići* u podravskim štokavskim govorima glasi *it*. Skupovi *jd* i *jt* u izvedenicama od glagola *it* u tim su govorima neizmijenjeni, npr. infinitivi *dojt, nadojt, najt, pojt, projt*, prezentski oblici *dojdem, dojde..., najdem, najde..., pojdem, pojde..., projdem, projde*, imperativni oblici kao npr. *dojdi, najdi, pojdi, projdi*. U Lukovišću se rabi kajkavski oblik glagola *zet* (uzeti), a u Starinu *zišo* (izišao) s kombinacijom kajkavskih i štokavskih osobina. Tu je kajkavska osobina reducirani samoglasnik *i* iz prefiksa *iz-*, a štokavska je promjena *l > o* na kraju riječi. Iz istoga je govora prezentski oblik *izabero* za 3. osobu množine. Za razliku od prethodnoga primjera, u tom je obliku sačuvan prefiks *iz-*, ali se zato rabi uobičajeni kajkavski nastavak *-o* za 3. osobu množine prezenta. Ispadanje samoglasnika *i* iz prefiksa *iz-* susreće se i u ostalim štokavskim govorima, npr. u Potonji *spoved* (ispovijed). Inače se prijedlozi *s* i *iz* u tim govorima često izjednačuju, npr. u Martincima *iz ašovom, iz dečokom, iz detetom, iz kojom stazom, iz makom, iz mišom, iz njom, iz poslom, iz vodom*. Naravno, ima i primjera kada se u tom istom govoru rabi prijedlog *s*, npr. *s pilići, s putom*, odnosno inačica *z* ukoliko sljedeća riječ započinje npr. glasom *m*, npr. *z menom, z motikom*, a ostvaruje se i jednačenje po mjestu tvorbe, npr. *ž njime*.

U deklinacijskom je sustavu upečatljiva uporaba imenica ženskoga roda s nultim nastavkom u genitivu množine, kao i inače u arhaičnim štokavskim govorima, npr. u Martincima *deset godin, pet kobasic, pet vreć*, u Dravlancima *deset godin, pet kuć*. Isti se genitivni nastavak susreće sačuvan u pojedinih imenica muškoga roda koje imaju nominativ množine na *-ci*, i to u svim govorima, npr. *iz Martinac, puno novac*. Protivno tomu, neke su imenice ženskoga roda već dobile nastavak *-a* u tom obliku, npr. u Martincima *deset žena*. Takvi su oblici znatno češći u Potonji, npr. *osam godina, sto pisanica*. U muškom rodu ima više mogućnosti u genitivu množine. U nekim je riječima redovit stari nastavak *-ov*, npr. u Martincima *kod kraljov, iz lagvov, laktov*, u Potonji *od rukavov, čovekov*. U Starinu se iza mekih glasova realizira *-ev*, npr. *pet vankušev*. Naime, imenica *čovek*, kada se rabi u značenju muž, ima množinski oblik *čoveki*. U nekih drugih pak imenica muškoga roda supostoje različiti nastavci u tom obliku, npr. *pet jelena, puno jelene, od jelenov, pet miša, puno miše, od mišov, pet oreja, puno oreje, od orejov, pet stola, puno stole, od stolov, pet zeca, puno zece, od zecov*. Nastavak u imenica srednjega roda također varira, npr. *deset sela, od očivu* (od očiju), *od vuv* (od ušiju).

U Dativu množine imenica muškoga roda čuva se stari nastavak *-om*, npr. *Brlobaščanom, dečokom, jelenom, ključom, kopačom, kraljom, Martinčanom, meštrom, mišom, nožom, oračom, orejom, Orvatom, pajdašom, panjom, rođakom, seljanom, stricom, varoščanom, zecom*. U ženskom je rodu nastavak *-am* u tom obliku, npr. *dao jesti kravam*. U lokativu množine čuva se stari nastavak *-i*, npr. *na jeleni, na koli, na konji, na leđi, u Martinci, na oreji, po sokaki, na voli*. U instrumentalu množine imenica muškoga roda također se čuva stari nastavak *-i*, npr. u Martincima *med Bačvani, med jeleni, med miši, s pilići, med voli*. Neke imenice postupno dobivaju nove nastavke u navedenim padežima, npr. *na zecima, med mišma*.

Kratki se množinski oblici također još uvijek čuvaju, npr. *miši, stoli, voli, zeci*. Isto se tako čuvaju realizacije s neprovedenom sibilizacijom, npr. u dativu i lokativu imenica ženskoga roda

tipa u *Ameriki, majki, nogi, ruki, zadruzi* ili u nominativu, lokativu i instrumentalu imenica muškoga roda, kao npr. *bubregi, katoliki, putnjiki, sokaki*.

U štokavskim se govorima u dativu i lokativu jednine zamjeničko--pridjevske deklinacije muškoga i srednjega roda ostvaruje nastavak *-im* i rjeđe nastavak *-ime*, npr. *mojim bratu, mojim dečoku, mojim starim ocu, svojim čoveku, svojim ocu, na onim kraju, na tim, po tim* (u značenju po tom), *u time, na vim, dragim Bogu, drugim čoveku, k drugim kralju, u drugim selu, u kožnime rekinu, na očevim grobu*.

Kajkavski utjecaj vidljiv je i u izostanku posebnoga vokativnoga oblika, npr. *Ja, otac, voljim džipit u jezero, pa se utopit, nego toga ljubiti!*

U komparativnim je pridjevskim oblicima karakterističan nastavak *-ji*, npr. *nižji, širji*, i već spomenuti nastavak *-eji*, npr. *noveji*.

Infinitivi se redovito realiziraju bez dočetnoga *-i*, npr. *kazat, kopat, orat, znat*.

Među prezentskim oblicima valja u govoru Potonje istaći nastavke *-iju, -eju* za 3. osobu množine, npr. *nosiju, tražiju, voziju, misleju, predeju*. Glagoli tipa *kopaju* imaju, naravno, nastavak *-aju*. Već je spomenuto da ostali govori imaju karakteristične nastavke u tom obliku sa zatvorenim vokalom *o*.

Inače se u štokavskim govorima, umjesto futura I. pomoćnoga glagola *biti*, pod utjecajem podravske kajkavštine, za izricanje budućnosti često rabi skraćeni oblik drugoga prezenta glagola *biti*, npr. *to bu dobro, sutra buš obešen*. Isti oblik ostaje i u službi drugoga prezenta glagola *biti*, npr. u Starinu: *Kad bu vašar i ja idem probat sreću*. Usto, taj oblik u štokavskim govorima općenito služi pri tvorbi futura, npr. *bumo jeli, ti buš znao, ja bum rodila*. U kajkavskom Lukovišću opet, pod utjecajem štokavskih govora, za izricanje budućnosti rabe se oblici futura I., npr. *Smislel je da će kobilu oguljit*. Ponekad u tom govoru 3. osoba množine prezenta glagola *htjeti* ima tipično kajkavski završetak *-o*, npr. *Sad kaj čo?!*

Prijedlog *k* se za oznaku smjera kretanja ponekad rabi, a ponekad ne, npr. u Martincima *pošalji ga ocu, idemo k drugim kralju*. Prilog *godini* (u značenju dogodne), koji se rabi u štokavskim govorima, nastao je iz dativnoga oblika *k godini*. Taj je oblik inače uobičajen u kajkavštini. U podravskim se kajkavskim govorima čuva stari oblik *postelj* koji pripada i-sklonidbi ženskoga roda, npr. u Lukovišću *imali so jednu postelj*. Taj je oblik prihvaćen i u štokavskim govorima, npr. u Martincima *ti moju postelj nisi očistila* ili u Potonji *na moju postelj*.

Na rječotvorbenoj razini najčešća je uporaba sufiksa *-ička* za tvorbu deminutiva ženskoga roda, npr. *deklička, curička*, u Starinu i *kučićka* (kućica), dok izostaje sufiks *-ica* u tim primjerima. U značenju najviše voljeti rabi se prefigirani glagol *najvolit* koji je tipičan za govore slavonskoga dijalekta.

Na sintaktičkoj razini valja istaći čestu uporabu skraćenih oblika pomoćnih glagola na početku rečenice, npr. *Buš ti vido. Čemo se podeljiti. Češ ti videt. Smo te čekali. So nam kazali. So ga sluge opazili. So ga šteli sterat* itd. Također je važno izdvojiti uporabu akuzativnih oblika imenica muškoga roda za neživo tipa *imam noža, otvori obloka, kupil je novog stola, imamo novog dućana, učit zanata, dobit konaka* u Martincima ili *delati boja* u Potonji.

Genitivni oblici dvočlanih ili višečlanih sintagmi koji izražavaju pripadnost bilježe se ispred imenica na koje se odnose, npr. *Icana Blažine sestra, Josipa Šimare unuk*.

Karakteristične su i sintagme s prijedlogom *od* sljedećega tipa: *Furt se od njega divane. Što znaš ti od onoga života*.

Glagol *pretvorit (se)* rabi se s prijedlogom *na*, npr. *Baba na sovu se pretvorila. Ja ću tebe pretvorit na mravca*.

Na leksičkoj razini štokavski govori u mađarskoj Podravini sadrže različite kajkavizme, npr. *dekla* (djevojka), *mam* (odmah), u Potonji još *melja* (brašno). Zanimljiv je i leksem *uranje* (ujutro). U podravskoj je kajkavštini inače uobičajen leksem *ranje* (jutro), odnosno *naranje* (ujutro). Prilog *uranje* iz podravskih štokavskih govora zapravo je kombinacija podravskoga leksema *ranje* i štokavskoga prijedloga *u*. Inače, srodan se leksem susreće u češkom i slovačkom jeziku, u kojima se riječ *rano* rabi u značenju jutro. U svim se podravskim štokavskim govorima susreću

hungarizmi, npr. *birov* (sudac), *katana* (vojnik), *oblok* (prozor), *orsag* (država), a preko mađarskoga je preuzet i turcizam *pajdaš*. Imenica *birkaš* (pastir, čuvar ovaca) izvedena je od hungarizma *birka* (ovca). U tim se govorima susreću i germanizmi, npr. *lojtra* (ljestve), *coprnjak* (čarobnjak, vještac), *coprinja* i dr. Valja ipak istaći da su među posudenicama u štokavskim govorima najbrojniji turcizmi, kao npr. *dućan*, *konak*, *mendūše*, *mehana*, *mejdan*, *sokak*, *tepsija*, *komšiluk*, *komšija* i izvedenica domaćim sufiksom *komšinica*. Hrvatskim je prefiksom izveden prilog *zabadava*. Hrvatski nastavak imaju i infinitivi *divanit*, *begenit*, odnosno prezentski oblici tipa *divani*, *begeni*. Zanimljiv je i oblik glagolskoga pridjeva radnoga *obegenevo*. Pozornost valja obratiti i na turcizam *sati* (u značenju sprava za mjerenje vremena) koji se rabi u obliku ženskoga roda, i to kao plurale tantum, tj. imenica koja nema jedninu, npr. *Imaš krasne sati*. *Di si te sati namako? Di si te sati smogo? To so te sati*. Osobito su uočljivi turcizmi u kombinaciji s tipičnim kajkavskim elementima u štokavskim govorima, kao npr. *bum se divanil z ljudima* (govorit ću s ljudima).

Zanimljiv je i stari oblik *neka*, *nekate* (nemoj, nemojte), npr. *neka to radit*, *nekate otit*. Taj oblik je sačuvan u mnogim arhaičnim govorima slavonskoga dijalekta, a također i u drugim arhaičnim govorima, pa npr. i u čakavskim gradišćanskohrvatskim govorima. Međutim, u podravske štokavske govore postupno počinju prodirati i realizacije *nemoj*, *nemojte*. Te govore s gradišćanskohrvatskima veže i oblik *bika* (u značenju bik). Usto, u Potonji se stara hrvatska riječ *boj* rabi u značenju rat, u govoru Martinaca rabi se glagol *posnažit* u značenju počistiti, baš kao i u gradišćanskohrvatskim govorima. Leksemi tipa *boj* (rat), *posnažit* (počistiti), *neka* (nemoj) zapravo su ostatak zajedničkoga starohrvatskoga leksika koji je bio tipičan za čakavštinu, kajkavštinu te za arhaične štokavske govore. Znatnija leksička diferencijacija dogodila se tek nakon velikih migracija i snažnoga utjecaja s jedne strane novoštokavskoga leksika, a s druge strane prihvaćanja velikoga broja turcizama.

Naravno, štokavski govori slavonskoga dijalekta u mađarskom dijelu Podravine specifični su zbog već spomenutoga znatnoga utjecaja podravske kajkavštine na te govore. Taj je utjecaj osobito zamjetljiv u rečenicama i ostalim sklopovima, u kojima se stalno prepliću štokavski i kajkavski elementi, npr. u Starinu: *Jedanput se dvi komšinice sretno u bašći*. *Pa što bumo sad jeli?! Sutra ću rano dojt*. *Bumo vidli ko će platit aldomaša*. Sukladni su i primjeri iz Martinaca: *Jesi čuo da je one obesil? Ne bu taj uvek išo mojoj ženi*. *Nisem taj koji sem bio*. *Buš vido, zato sem napravio*. *To ću ti kazat mam*. *Dojdi doma, bum se suzdržavo*. *Kazo kupit će na vašaru praščoke*. *Njemu poprave postelj di bu spavo*. Iz Potonje je primjer: *Ja bum išo po kukuruza*. Takva su preplitanja česta i unutar pojedinih riječi, kao npr. *števo* (u značenju htio).

Iz navedenih je primjera vidljivo da, premda možemo govoriti o stanovitom utjecaju podravskih štokavskih govora na kajkavske, ipak su u znatnoj mjeri brojniji kajkavski govori izvršili veći utjecaj na štokavske. Pritom je bitno istaknuti da se taj utjecaj dogodio u prošlosti i do danas sačuvao u štokavskim govorima. Danas takav utjecaj ne bi bio više moguć jer, na žalost, od preostalih kajkavskih sela u mađarskom dijelu Podravine već su mnoga gotovo u potpunosti pomađarena, a i u onima koja još nisu, hrvatski je jezik u povlačenju. Vjerojatno bi stanje bilo drukčije da podravski Hrvati, koji su na prostoru na kojem žive autohtoni, nisu podijeljeni državnom granicom. Naime, 1921. godine, nakon raspada Austro-Ugarske, dio je podravskih Hrvata pripao samostalnoj državi Mađarskoj, a dio Hrvatskoj u sklopu netom osnovane Jugoslavije. Čvrsta je granica, posebice nakon Drugoga svjetskoga rata, priječila komunikaciju između hrvatskih sela koja su pripala Mađarskoj i sela koja su ostala u matičnoj domovini. Tako izolirani i oslabljeni podravski Hrvati u Mađarskoj postupno su počeli izumirati. Ipak, u štokavskim se selima hrvatski jezik bolje čuva, posebice u Martincima, odakle su rodnom i dva vrlo zapažena hrvatska pjesnika u Mađarskoj - Josip Gujaš Džuretin i Đuso Šimara Pužarov, te jezikoslovac Ernest Barić. Nadamo se da će i u budućnosti štokavska sela u mađarskom dijelu Podravine ostati vitalna i iznjedrili nove hrvatske majstore pera na hrvatskom književnom jeziku i na slavonskom dijalektu.

Literatura:

- Ernest Barić: Govor podravskih Hrvata, u: *Podravski Hrvati*, knj. 2., ur. Živko Mandić, Budimpešta 1990., str. 225.-251.
- Ivan Brabec: Hrvati uz Muru i Dravu te u Vedešinu, *Ljetopis JAZU*, knj. 74., Zagreb, 1971., str. 495.-500.
- Stjepan Ivšić: Današnji posavski govor, u: *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*, München 1971., str. 217.-482.
- Stjepan Ivšić: Jezik Hrvata kajkavaca, u: *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*, München 1971., str. 641.-682.
- Stjepan Pavičić: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, *JAZU*, Zagreb, 1953.
- Predrag Stepanović: A taxonomic description of the dialects of Serbs and Croats in Hungary: The Štokavian dialect, *Akadémiai Kiadó*, Budapest 1986.
- Antun Šojat: Glasovne i akcenatske osobine govora u Lukovišću, *Filologija*, knj. 24.-25., Zagreb 1995., str. 343.-348.
- Sanja Vulić: O govoru podravskih Hrvata u Mađarskoj na temelju pučkih pripovijesti, *Hrvatska misao*, god. V., br. 18., Sarajevo, siječanj – ožujak 2001., str. 69.-77.